PERIODICUM IURIS *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*
Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2023 • ISSN: 0000-0000, ss. 63-89 • DOI:00.11111/xxxxx.000

İDARİ REJİMİ BENİMSEMİŞ BEŞ LATİN AMERİKA ÜLKESİNDE AMPARO DAVASI VE TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ ([1])

Amparo Action in Five Latin America Countries That Have Adopted the Administrative Regime and Its Applicability in Turkey

Ünal YILDIZ ([2])

ÖZET

Latin Amerika ülkelerinde temel hak ve hürriyetlerin korunmasını amaçlayan, örneğin *habeas corpus* ve *habeas data* gibi, birçok bireysel başvuru yolu bulunmaktadır. Bunlardan biri amparo davasıdır. Amparo davası kamu gücü içeren işlemlere karşı bireylere, temel hak ve hürriyetlerini ivedi bir şekilde koruma imkânı sunmaktadır. Amparo davası olağan dışı bir dava türüdür. Amparo davasının olağan dışı olmasıyla kastedilen, amparo davası açmadan önce kural olarak idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi gerektiğidir. Amparo davasının yüksek mahkemelerde açılmasına yönelik bir zorunluluk bulunmamaktadır, dava ilk derece mahkemelerinde açılabilir. Amparo davasının yasama işlemleri, mahkeme kararları ve idarenin işlem ve eylemlerine karşı açılabilmesi nedeniyle; amparo davasının idarenin yargısal denetimini sağlayan bir dava türü olduğunu söylemek mümkündür. Amparo davası, çalışmada incelenen ülkelerin bazılarında özel hukuk tüzel kişilerinin ve gerçek kişilerin işlem ve eylemlerine karşı açılabilir. Çalışmada amparo davasının idare ile ilgili kısmı mercek altına alınmıştır, yani idareye açılan amparo davaları incelenmiştir. Çalışmada öncelikle amparo davasının teorik arka planı açıklanacaktır, sonrasında idari rejimi benimsemiş beş Latin Amerika ülkesinde amparo davasının uygulaması incelenecektir. Davanın, Türkiye'de uygulanabilirliğini incelemek için idari rejimi benimsemiş bu ülkeler seçilmiştir. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'de bu dava türünün uygulanabilirliği incelenecektir.

[1] Doktora Tezinden türetilmiş Araştırma Makalesi.
Bu çalışma intihal programında kontrol edilmiş ve hakem denetiminden geçmiştir.
Gönderim Tarihi: 19.05.2022, Kabul Tarihi: 26.07.2022.
[2] Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı. İstanbul Üniversitesi Kamu Hukuku Doktora Programı Öğrencisi.

CC BY NC

Anahtar kelimeler: Bireysel Başvuru, İvedi Yargılama Usulü, Mahkeme Kararlarının Uygulanması, Anayasa Şikâyeti, Yargısal Emir.

ABSTRACT

There are several of constitutional complaints such as habeas corpus and habeas data that aims to protect fundamental rights and liberties in Latin America countries. One of these constitutional complaints is called the amparo action. The Amparo action, give opportunity to individuals to protect their basic rights and liberties summarily against acts that based on public power. The amparo action is an unusual type of lawsuit. What is meant by unusualness is that, as a general rule, administrative and judicial remedies must be exhausted before filing the amparo action. There is no obligation for the amparo action to be filed in the high courts, the amparo action can be brought before first instance courts. Since the amparo action can be filed against legislative acts, court decisions, as well as public administration's acts and actions; it is possible to say that the amparo action is a type of action that provides judicial control of the public administration. In this study, the part of the amparo action related to the administration is emphasized, that is, the amparo action filed against the administration is examined. In this study, firstly the amparo action's theorical background will be explained, secondly the amparo action's application in Latin America countries that adopted the administrative regime. These countries, which have adopted the administrative regime, were selected to examine the applicability of the amparo action in Turkey. In the last part of the study, the applicibility of the amparo action in Turkey will be examined.

Key words: Individual Application, Urgent Judicial Procedure, Enforcement of Court Orders, Constitutional Complaint, Judicial Order.

GİRİŞ

Amparo davası, Latin Amerika ülkelerinde temel hak ve hürriyetlerin resmi makamların işlem, eylem ve ihmallerine karşı ivedi bir şekilde korunmasını sağlayan bir dava türüdür. Amparo davası, Latin Amerika ülkelerinin anayasalarında düzenlenmektedir. Bu minvalde amparo davası, Latin Amerika ülkelerine özgü bir bireysel başvuru modelidir. Neredeyse tüm Latin Amerika ülkelerinde amparo davasının uygulanmasına karşılık, çalışmada ele alınan beş ülkenin seçilmesinin nedeni bu ülkelerin idari rejimi benimsemiş olmalarıdır. Türkiye'de de idari rejimin benimsenmiş olması nedeniyle, ülkemizde amparo davasının uygulanıp uygulanamayacağını ele alabilmek için kriter olarak bu Latin Amerika ülkeleri seçilmiştir. Çalışmada incelenen ülkelerden Meksika haricindeki Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Uruguay ve Guatemala üniter devlet yapısına sahiptir. Meksika ise federal bir devlettir. Çalışmanın amacı, amparo davasının ne olduğunu açıklamak, seçilen ülkelerde amparo davasının uygulamasını incelemek ve amparo davasının Türkiye'de uygulanıp uygulanmayacağını tartışmaktır. Çalışma üç bölümden oluşacaktır. İlk bölümde amparo davasının anlamı ve özellikleri incelenerek bu şekilde amparo davasının teorik yapısı aktarılmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde çalışma için seçilen Latin Amerika ülkelerinde

amparo davasının anayasal dayanakları incelenecek ve amparo davasının uygulaması, ülkelerin anayasa ve amparo davası kanunlarındaki hükümler esas alınarak açıklanacaktır. Amparo davası bu ülkelerin bazılarında idari işlemler, eylemler, ihmaller dışında mahkeme kararlarına ve yasama işlemlerine karşı da açılabilir. Ayrıca yine bu ülkelerin bazılarında dava, gerçek kişilerin ve özel hukuk tüzel kişilerinin işlem ve eylemlerine de açılabilir. Bununla birlikte çalışmada incelenen ülkelerde amparo davasının daha çok idareyi ilgilendiren kısmının üzerinde durulmuştur. Yani, idareye karşı açılan amparo davası ele alınmıştır. Ülkelerde amparo davasının uygulamasını somutlaştırmak için bu bölümde alt başlıklar; davacı, davalı, dava konusu, dava açma süresi, görevli ve yetkili mahkeme, yürütmenin durdurulması, amparo davasının olağan dışı bir yargısal yol olması, ivedi yargılama usulü ve karar olarak düzenlenmiştir. Yürütmenin durdurulması ve ivedi yargılama usulü alt başlıklarında, ülkemizdeki yürütmenin durdurulması ve ivedi yargılama usulüyle kısaca mukayese yapılacaktır. Son bölümde ise amparo davasının Türkiye'de uygulanabilirliği tartışılacaktır. Şayet amparo davasının olumlu yönleri varsa bunların hangi alanlarda ve nasıl uygulanabileceği de bu bölümde incelenecektir.

I. AMPARO DAVASI

A. Amparo Davasının Anlamı

Amparo, İspanyolca'da koruma anlamına gelmektedir.[3] Amparo davası, koruma davası olarak Türkçeye çevrilebilir. Amparo davasının ortaya çıkışı, 1841 tarihinde Meksika'nın Yucatan federe devletinin anayasasına bu konuda bir madde konulmasıyla gerçekleşmiştir. 1857 yılında ise amparo davası, Meksika Anayasası'nda düzenlenmiştir.[4] Bu sebeple Latin Amerika'da amparo davasının ortaya çıktığı ilk ülke Meksika'dır.[5] Meksika'dan sonra; Guatemala, El Salvador, Honduras, Nicaragua, Panama ve Costa Rica gibi merkez Güney Amerika ülkeleri de amparo davasını hukuk sistemlerine entegre etmişlerdir.[6] Amparo davasına, farklı Latin Amerika ülkelerinde ayrı isimler verilse de, örneğin Kolombiya'da *accion de tutela* ya da Brezilya'da *mandado de injuçao gibi*, bu isimler koruma anlamına

[3] Helen L. Clagett, 'Mexican Suit of Amparo' (1945) 33(4) Georgetown Law Journal 418, 418; Carlos Sanchez Mejorada, 'The Writ of Amparo Mexican Procedure to Protect Human Rights' (1946) 243 The Annals of the American Academy of Poltical and Social Science, 107, 107; Mauro Arturo Riviera Léon, 'An Introduction to "Amparo Theory: a Complex Mexican Constitutional Control Mechanism' (2020) 12(2) Krytyka Prawa, 190, 192.

[4] Benito Flores, 'The Writ of Amparo under Mexican Law' (1921) 7(8) American Bar Assosiciation Journal, 388, 390; Clagett (n 1) 420; Richard D. Baker, Judicial Review in Mexico A Study of the Amparo Suit (1. Bası, Latin American Studies Association 1971) 22; Pedro Pablo Camargo, 'The Claim of "Amparo" in Mexico: Constitutional Protection of Human Rights' (1970) 6 California Western Law Review, 201, 204; Hector Fix Zamudio, 'A Brief Introduction to The Mexican Writ of Amparo' (1979) 9(2) California Western International Law Journal, 306, 313; Riviera Léon (n 1) 195.

[5] Eder Phanor Eder, 'Judicial Review in Latin America (1960) 21(4) Ohio State Law Journal. 570, 571; Camargo The Claim of Amparo (n 2) 204; Zamudio (n 2) 312; Jose Gamas Torruco, 'Constitutional Jurisdiction in Mexico' (2011) 49(2) 293, 295; Ece Göztepe, Anayasa Şikayeti (1. Bası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1998), 37.

[6] Eder, (n 3) 572; Camargo, The Claim of Amparo (n 2) 212; Hector Fix Zamudio, 'The Writ of Amparo in Latin America' (1981) 13(3) Miami International Amnesty Law Review, 361, 362.

gelmektedir ve aynı dava türüne işaret etmektedir.[7] Amparo davası,[8] Latin Amerika ülkelerinde kişilerin anayasada düzenlenen temel hak ve hürriyetlerini korumayı amaçlayan bireysel başvuru yoludur.[9] Amparo davası, kamu otoritelerinin, özel hukuk tüzel kişilerinin veya gerçek kişilerin işlem veya eylemleri sebebiyle temel hak ve hürriyeti zarar gören ya da zarar görme tehlikesi altında olan kişiler tarafından kullanılabilen bir yargısal başvuru yoludur.[10] Örneğin, Meksika'da kamu gücü tarafından temel hak ve hürriyetlerin ihlal edilmesi sebebiyle amparo davası açılabilir. Meksika'da amparo davasının konusu; kanunlar, mahkeme kararları veya idari işlemler, eylemler olabilir.[11] Amparo davasında, yargısal süreç genellikle bir koruma emri verilmesiyle sonuçlanır.[12] Ancak amparo davasını sadece yargısal emir veya koruma emri olarak nitelendirmek mümkün değildir, amparo davası başlı başına bir yargısal süreçten oluşmaktadır.[13] Latin Amerika ülkelerinde amparo davası, bir hak olarak genellikle ülkelerin anayasalarında doğrudan düzenlenmektedir.[14] Ancak aşağıda görüleceği üzere Uruguay Anayasası'nda amparo davasının dolaylı olarak düzenlenmiştir.

Amparo davasında, dava konusu temel hak ve hürriyetlere yönelik doğrudan, kişisel ve mevcut bir zararın veya zarar tehlikesinin bulunmasıdır. Zararın ve zarar tehlikesinin doğrudan ve kişisel olmasının anlamı, davacının zarardan veya zarar tehlikesinden doğrudan etkilenmesi anlamını taşımaktadır. Davacı, kural olarak başkasının temel hak ve hürriyetinin zarar görmesi veya zarar görme tehlikesi altında bulunması halinde bu davayı açamaz.[15] Davanın açılabilmesi için zararın veya zarar tehlikesinin mevcut olması, yani duraksamamış veya sonlanmamış olması gerekir.[16] Amparo davası, temel hak veya

[7] Allan R. Brewer-Carias, Constitutional Protection of Human Rights in Latin America A Comparative Study of the Amparo Proceeding (1. Bası, Cambridge 2008) 77.

[8] Camargo, amparo davasının anlamının ve uygulama alanının, geçmişte Latin Amerika ülkelerinde farklılık göstermiş olduğunu belirtmektedir. Örneğin; Arjantin, Meksika, Şili gibi ülkelerde amparo, *habeas corpus* ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu ülkelerde amparo davası, yukarıda verilen tanıma uygun olarak hem temel hak ve hürriyetleri için korunmasını amaçlayan bir dava türü olarak kullanılmış, hem de *habeas corpus* başvurusu için kullanılmıştır. Pedro Pablo Camargo, 'The Right to Judicial Protection: "Amparo" and Other Latin American Remedies fort he Protection of Human Rights' (1971) 3(2) Miami International Amnesty Law Review, 210, 222. Günümüzde de amparo davasının anlamının ve uygulama alanının, Latin Amerika'da ülkeden ülkeye değişebildiğini söylemek mümkündür. Örneğin, Meksika Hukuku'nda amparo davasının uygulama alanına giren konular arasında; temel hak ve hürriyetlerin korunmasına ilave olarak, *habeas corpus* başvurusu, temyiz başvurusu, kanunların anayasaya uygunluğu, idarenin işlemlerinin yargısal denetimi, sivil toplum denetimi mekanizması, yasama ihmallerini denetleme mekanizması bulunmaktadır. Riviera Léon (n 1) 202-203. Ayrıca amparo başvurusunun İspanya'daki uygulaması için bkz. Maria Emilia Casas Baamond, Amparo Başvurusu (2009) 25(1) Anayasa Yargısı Dergisi, 101-110.

[9] Sibel İnceoğlu, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Amerika Modelleri (1. Bası On İki Levha Yayınları 2017) 1.

[10] Brewer-Carias, (n 5) 1; Allan R Brewer-Carias, 'The Latin American Amparo Proceeding and The Writ of Amparo in The Phillippines' (2009) 1(1) City University of Hong Kong Law Review, 73, 73.

[11] Genaro David Gongora Pimentel, 'Amparo Ne İçindir?' (2009) 26 Anayasa Yargısı, 163, 164.

[12] Brewer-Carias Constitutional Protection (n 5) 1; Brewer-Carias, The Writ of Amparo (n 8) 73-74.

[13] Brewer-Carias, The Writ of Amparo (n 8) 73-74.

[14] Brewer-Carias, Constitutional Protection (n 5) 77-78.

[15] İbid 261.

[16] İbid 262.

hürriyetin zarar görmesi veya zarar görme tehlikesi altında olması ihtimallerine göre onarıcı veya önleyici bir nitelik taşımaktadır. Amparo davasının kaynağı olan işlem veya eylem kişilerin temel hak ve hürriyetine zarar veriyorsa, bu durumda amparo davasının amacı zararın ortadan kaldırılarak ilgili temel hak ve hürriyetten yeniden yararlanılmasını sağlamaktır. Bu halde amparo davası onarıcı bir nitelik taşımaktadır.[17] Amparo davası, gerek bir zarar için gerekse zarar tehlikesi nedeniyle açılsın dava sonucunda verilen kararda her zaman bir tarafın belli bir işlemi veya eylemi yapmasına veya yapmamasına yönelik bir yargısal emir içerir. Bunun amacı gelecekte tekrar ortaya çıkabilecek bir zarar tehlikesini önlemek için davalıyı belli bir işlemi, eylemi yapmaktan yasaklamak veya belli bir işlemi veya eylemi yapması için davalıyı zorlamaktır. Bu şekilde zarar tehlikesi olması halinde amparo davası, önleyici bir etkiye sahiptir.[18]

B. Amparo Davasının Özellikleri

Amparo davasının [19] özelliklerini sıralamak gerekirse: (1) Amparo davası, anayasada düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin yanında Latin Amerika ülkelerinin üyesi olduğu uluslararası antlaşmalardan, kanunlarından ve insan onuruna ilişkin ve insan olmanın özünden doğan tüm temel hak ve hürriyetlerin korunmasını amaçlamaktadır, (2) birçok Latin Amerika ülkesinde amparo davası sadece temel hak ve hürriyetlerin korunmasını amaçlayan bir yargısal yol anlamına sahip olmakla birlikte aynı zamanda bir temel hak ve hürriyet olarak kabul edilmektedir, (3) amparo davasının usulü basit, ivedi ve etkilidir, yani amparo davası normal davalardaki gibi usulü formaliteleri içermez ve amparo davası ivedi yargılama usulüne göre görülür, (4) amparo davası açma hakkına vatandaş veya yabancı olmasına bakılıp bakılmaksızın herkes sahiptir ve amparo davası, temel hak ve hürriyetlere zarar veya zarar tehlikesinin kimden geleceğine bakılmaksızın herkese karşı açılabilir, zira zarar ve zarar tehlikesi kamu otoritelerinden gelebileceği gibi özel hukuk tüzel kişilerinden veya gerçek kişilerden gelebilir.[20] Amparo davasının bir diğer özelliği amparo davasının, ilk derece mahkemeleri gibi, herhangi bir mahkemede açılabiliyor olmasıdır. Amparo davasının bireysel başvuru yolundan en büyük farkı da budur. Bu sebepten ötürü amparo davasının

[17] Ibid 276.
[18] Ibid 283.
[19] Amparo davasının doğduğu ülke Meksika olduğu için, amparo davasının Meksika'daki özelliklerine kısaca değinmek gerekmektedir. Meksika özelinde amparo davasının temel amacının, anayasa tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerinden herhangi birinin kamu otoritelerinin işlem veya eylemleriyle ihlal edilmesi halinde bireylere hukuki çare sunmak olduğu belirtilmektedir. Yine Meksika özelinde amparo davasının özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır: kamusal bir otoritenin işlemine karşı açılır (bu devletin üç erkinden birisi olabilir), doğrudan ve kişisel bir zarar oluştuğuna dair kanıt gerekir ve amparo davası sonucunda verilen karar yalnızca davanın tarafları için bağlayıcıdır. Eder (n 3) 600. Meksika'da amparo davasının geçmişte 5 uygulama alanı olduğu ileri sürülmektedir. Bunlar; temel hak ve hürriyetlerin korunması, kanunların anayasa uygunluğunu denetlenmesi, mahkeme kararlarına karşı kanun yolu olma işlevi, federal makamların idari işlemlerine karşı başvuru yolu, çiftçilerin sosyal haklarının tarım reformuyla ilgili kanunlara karşı korunması olarak sıralanmaktadır. Zamudio, A Brief Introduction (n 2) 316-317; İnceoğlu (n 7) 7-8; Zamudio, Writ of Amparo (n 4) 367-368.
[20] Brewer-Carias, The Writ of Amparo (n 8) 82-87.

bireysel başvuruya göre kolay bir usule sahip olduğu ileri sürülmektedir.[21] Son olarak, amparo davası olağan dışı bir yargısal yol olma özelliğine sahiptir. Şöyle ki amparo davası, temel hak ve hürriyetleri korumak için bir idari veya yargısal başvuru yolu bulunmadığında veya bulunsa dahi, bunların ilgili temel hak ve hürriyeti ivedi bir şekilde korumak için yetersiz kalması halinde açılabilir. Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğunda temel hak ve hürriyetleri korumak amacıyla amparo davasını açmak için öncelikle idari ve yargısal başvuru yollarının, bireysel başvuru yolunda olduğu gibi, tüketilmesi aranmaktadır. Bununla birlikte bazı Latin Amerika ülkelerinde zararın "*ağır*" ve "*telafisi olanaksız*" olması halinde temel hak ve hürriyeti korumak için başka idari ve yargısal başvuru yolları olsa dahi amparo davası açılabilir.[22] Aşağıda görüleceği üzere, çalışmada incelenen ülkelerin bazılarında amparo davası açmak için idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi gerekmez.

II. İDARİ REJİMİ BENİMSEMİŞ BEŞ LATİN AMERİKA ÜLKESİNDE AMPARO DAVASI

A. Anayasal Dayanak

Kolombiya Anayasası'nın 86. maddesine göre:

> "*Herkes, herhangi bir zamanda ve yerde, tarafından anayasada düzenlenen temel hak ve özgürlükleri kamu otoritelerinin işlemleri, eylemleri veya ihmalleri nedeniyle zarar görürse veya zarar tehlikesi altında olursa, bunların korunması için kendisi veya temsilcileri vasıtasıyla mahkemelerden öncelikli ve ivedi yargılanma yoluyla hukuki korunma talep edebilir. Koruma, yetkili mahkeme tarafından koruma talep edilen tarafın belli bir şeyi yapmasına veya yapmamasına yönelik yargısal emir içeren bir kararla verilir. Derhal uygulanması gereken bu karara, yetkili mahkeme önünde itiraz edilebilir ve her halükarda, ilgili mahkeme kararı olası bir düzeltme için Anayasa Mahkemesine gönderilebilir. Bu dava, zarar gören tarafın kaçınılması mümkün olmayan zararlardan kaçınmak için geçici bir araç kullanıldığı durumlar dışında, ilgili işleme veya eyleme karşı başka yargısal başvuru yolu olmadığında yapılır. Herhalde mahkeme kararı, koruma talebi yapıldıktan sonra 10 gün içinde verilir. Kanun, bir kamu hizmeti sunmakla görevlendirilen veya davranışları doğrudan ve ciddi olarak kolektif menfaatleri etkileyecek veya başvurucunun kendisinin tabi olma durumunda bulunabileceği veya korumasız olabileceği kişilere karşı koruma başvurusunun nasıl uygulanacağını düzenler.*"[23]

Koruma davası,[24] Kolombiya Anayasası'nda düzenlenen temel hak ve özgürlüklerin zamanında ve etkili bir şekilde korunması için oluşturulan özel bir yargısal yol olarak

[21] Axel Tschentscher ve Lehner, Caroline, The Latin American Model of Constitutional Jurisdiction: Amparo and Judicial Review (2013), 1, 8-9 <https://ssrn.com/abstract=2296004>14 Şubat 2022 tarihinde erişildi; Mejorada, (n 1) 107.

[22] Brewer-Carias, Constitutional Protection (n 5) 331-335.

[23] 2015 değişiklikleri işlenmiş haliyle 1991 Kolombiya Anayasası <https://www.constituteproject.org/constitution/Colombia_2015.pdf?lang=en> 20 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

[24] Koruma davası, Meksika'da ilk defa 1857 tarihinde ortaya çıkan amparo davasından esinlenerek Kolombiya'da ilk defa 1991 Kolombiya Anayasası'nda hüküm altına alınmıştır. Orijinal ismi *accion de tutela* olarak geçmektedir. *Tutela*, İspanyolcada koruma anlamına gelir. Koruma davasının ismi dışında amparo davasından bir farkı yoktur. Çalışmada *accion de tutela,* İspanyolcadaki anlamına sadık kalınarak koruma davası olarak çevrilmiştir. Patrick Delaney, 'Legislating for Equeality in Colombia: Constitutional Jurisprudence, Tutelas, and Social Reform' (2008) 1, 50, 54.

tanımlanmaktadır.[25] Koruma davası, Kolombiya Anayasası'nda yer alan, temel hak ve özgürlükleri korumak için kullanılan bireysel başvuru yolu veya özel bir yargısal emir olarak da tanımlanabilir.[26] Koruma davası, temel hak ve özgürlüklerin korunmasını amaçlayan özel bir yargısal başvuru yolu olmasının yanı sıra idarenin yargısal denetimini sağlayan araçlardan birisi olarak kabul edilir.[27] Koruma davası, "*önemli temel hak ve özgürlükler*"in korunması amacıyla açılabilir. Kolombiya Anayasası'nda "*önemli temel hak ve özgürlükler*"in tanımı bulunmasa da, bu temel hak ve özgürlükler Kolombiya Anayasası'nın 85. maddesinde "*hemen uygulanabilir haklar*" olarak düzenlenmiştir.[28] Kolombiya Anayasası'nın 85. maddesinin yaptığı atıf ile bu hak ve özgürlükler; kişi dokunulmazlığı ve yaşama hakkı, işkence yasağı, eşitlik, kişi hürriyeti ve güvenliği, zorla çalıştırma yasağı, kölelik yasağı, özel hayatın gizliliği, vicdan özgürlüğü, din ve ibadet hakkı ve özgürlüğü, düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, düşünce ve kanaat özgürlüğü, sendika kurma özgürlüğü ve grev hakkı, gösteri ve yürüyüş hakkı, sığınma hakkı, dilekçe hakkı, konut dokunulmazlığı, haberleşme özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, eğitim hakkı, sözleşme özgürlüğü, çalışma hakkı, uygun hukuki usul olarak sıralanabilir. Bu temel hak ve özgürlüklere normalde sosyal, ekonomik, kültürel, kolektif hak ve özgürlükler dâhil olmamasına karşın;[29] Kolombiya Anayasa Mahkemesi, bir kararında bu hak ve özgürlükler nedeniyle koruma davası açılabileceği şeklinde geniş olarak yorumlamıştır.[30]

Dominik Cumhuriyeti Anayasası'nın "*Amparo*" başlıklı 72. maddesine göre:

> "*Herkes, kendileri veya temsil ettikleri kişiler adına habeas corpus kapsamına girmeyen temel hak ve özgürlüklerinin kamu otoritelerinin işlem, eylem veya ihmalleri nedeniyle zarar görmesi veya zarar görme tehlikesi altında olması halinde bunların ivedi bir şekilde korunması için mahkemelerde amparo davası açma hakkına sahiptir. Bir kanunun veya idari işlemin yerine getirilmesini sağlamak veya kolektif ve yaygın hak ve menfaatleri korumak için de amparo davası açılabilir. Olağanüstü hallerde yapılan ve temel hak ve özgürlükleri ihlal eden veya makul olmayan bir şekilde bunların askıya alınmasına neden olan işlemlere karşı amparo davası açılabilir."*[31]

İlgili hükme göre: amparo davası, *habeas corpus* kapsamına girmeyen[32] ve anayasada düzenlenen tüm temel hak ve özgürlüklerin idari işlem ve ihmaller nedeniyle zarar görmesi

---

[25] Agusto Hernandez Beccera, 'Incidencia De La Accion De Tutela En La Justicia Contencioso Administrativa Colombia' (1999) 7 Revista Del Estado. 163, 163.

[26] Manuel José Cepada Espinosa ve David Landau, Colombian Constitutional Law Leading Cases (1. Bası, Oxford University Press, 2017), 11.

[27] Aleksey Herrera Robles, Aspectos Generales Del Derecho Administrativo Colombiano (1. Bası, Grupo Editorial Ibanez 2012), 500; Beccera (n 24) 165-166.

[28] Manuel José Cepeda Espinosa ve David Landau, Colombian Constitutional Law (1. Baskı Oxford University Press 2017) 12-13.

[29] Ibid 12-13.

[30] İnceoğlu (n 7) 56.

[31] 2015 Tarihli Dominik Cumhuriyeti Anayasası <https://www.constituteproject.org/constitution/Dominican_Republic_2015.pdf> 20 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

[32] Dominik Cumhuriyeti Anayasası'nın 72. maddesine göre, *habeas corpus* başvurusu kapsamına yalnızca kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı girmektedir.

veya zarar tehlikesi altında olması sebebiyle bunları korumak veya bir idari işlem ya da kanun hükmüne uyulmasını sağlamak veya kolektif hak ve menfaatleri korumak için açılabilir.[33]

Guatemala Anayasası'nın 265. maddesine göre:

> "Amparo'nun *amacı, kişileri, haklarına gelecek ihlal tehlikelerine karşı korumak veya haklarının ihlal edilmesi halinde haklarını eski hale getirmektir. Amparo davasının dışında kalan hiçbir konu yoktur; Amparo, anayasa ve kanunlarca güvence altına alınan kişilerin haklarını, kamu otoritelerinin işlem, karar, hüküm veya düzenlemeleriyle tehlike altına sokması, sınırlaması veya ihlal etmesi halinde başvurulabilecek bir yoldur."* [34]

İlgili maddedeki ifade gereğince amparo davası hem anayasada düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin hem de kanunlarda düzenlenen hakların korunmasını kapsamaktadır. Amparo davası, Guatemala hukukunda hem bir hak hem de bir süreç olarak tanımlanır. Buna göre amparo davası, Anayasa'da düzenlendiği için temel hak ve hürriyetlerden birisi olarak kabul edilir ve hak arama hürriyetinin bir parçasıdır. Aynı zamanda amparo davası, hukuk düzenini ve kişilerin temel hak ve hürriyetlerini koruyan bir yargısal süreç olarak tanımlanmaktadır. Guatemala'da amparo davasının, idari yargının yanı sıra idarenin denetimini sağlayan bir başka yargısal yol olduğu belirtilmektedir.[35]

Uruguay Anayasası'nda ise amparo davasını doğrudan düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte doktrinde bazı görüşler Uruguay Anayasası'nın 7. maddesinin, amparo davasının doğrudan dayanağı olduğunu savunurken; diğer görüşler Uruguay Anayasası'nın 7., 72. ve 332. maddelerinin sistematik yorumunun amparo davasının dayanağı olduğunu, dolayısıyla amparo davasının Uruguay Anayasası'nda dolaylı olarak düzenlendiğini ileri sürmektedir. [36] Uruguay Anayasası'nın 7. maddesine göre: "*Uruguay vatandaşları, yaşam, onur, özgürlük, çalışma, mülkiyet ve güvenlikten yararlanma konusunda korunma hakkına sahiptir. Hiç kimse, bu haklardan kamu yararı nedeniyle çıkartılacak kanunlara uygun olmadığı sürece mahrum edilemez.*"

Uruguay Anayasası'nın 72. maddesine göre: "*Anayasada düzenlenen temel hak ve özgürlükler, insanlara ilişkin olan veya kamusal yönetim biçiminden doğan diğer hak ve özgürlükleri de içerir."* Uruguay Anayasası'nın 332. maddesine göre ise:

> "*Bu Anayasa'nın temel hak ve hürriyetleri düzenleyen hükümlerin yanı sıra kamu otoritelerine bu temel hak ve hürriyetleri düzenleme konusunda yetki veren ve görev yükleyen hükümleri sebebiyle,*

---

[33] Francisco Antonio Ortega Polanco, Evolucion y Perspectivas Del Derecho Administrativo en La Republica Dominicana (1. Bası, Universidad de Salamanca 2017) Yayımlanmamış Doktora Tezi, 202.

[34] 1993 değişiklikleri işlenmiş haliyle 1985 Guatemala Anayasası <https://www.constituteproject.org/constitution/Guatemala_1993.pdf?lang=en> 20 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

[35] Vazquez Martinez, 'El Proceso de Amparo en Guatemala' (1998) 91, Boletin Mexicano Derecho Comparado <https://revistas.juridicas.unam.mx/index.php/derecho-comparado/article/view/3533/4217> 15 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

[36] Aktaran: Ruben Flores Dapkevicius, El Amparo en La Republica Oriental del Uruguay', (2011) 27, Revista Del Instituto De Ciencas Juridicas De Puebla, 235, 238. Brewer-Carias, ikinci görüşe katılmaktadır bkz. Brewer-Carias, Constitutional Protection (n 5) 78.

> *Anayasa'da düzenlenen temel hak ve hürriyetler, bu temel hak ve hürriyetler ilişkin kamu otoritelerince düzenleme yapılmaması nedeniyle ortadan kalkmaz. Bu temel hak ve hürriyetlerle ilgili düzenleme bulunmaması halinde, benzer konuları düzenleyen kanunlar, genel hukuk ilkeleri ve kabul edilen doktrinler uygulanır."*[37]

İlgili hükümlerin genel ve soyut hükümler olması ve incelenen diğer ülkelerin aksine, amparo davasına ilişkin açık bir düzenleme içermemesi nedeniyle, amparo davasının Uruguay Anayasası'nda dolaylı olarak düzenlendiği söylenebilir. Amparo davası, habeas corpus[38] dışında Uruguay Anayasası'nda düzenlenen tüm temel hak ve özgürlüklerin zarar görmesi veya zarar tehlikesi altında olması halinde açılabilir.[39]

Meksika'da amparo davasının anayasal dayanağı, Meksika Anayasası'nın 103. ve 107. Maddeleridir.[40] Meksika Anayasası'nın federal mahkemelerin yetkisini düzenleyen 103. maddesine göre: "*Federal mahkemelerin çözeceği uyuşmazlıklar arasında, Anayasa ve uluslararası antlaşmalarla düzenlenen ve korunan temel hak ve hürriyetlerin herhangi bir makam veya organının işlem, eylem veya ihmaliyle ihlal edilmesinden doğacak uyuşmazlıklar bulunur.*"[41]

İlgili hükme göre amparo davasının kapsamını, Meksika Anayasası'nda düzenlenen tüm temel hak ve hürriyetler oluşturmaktadır. Maddedeki "*uluslararası antlaşmalar*" ibaresini Meksika'nın taraf olduğu uluslararası antlaşmalar olarak anlamak gerekir.[42] Bu minvalde Meksika'da amparo davasının amacının, Meksika Anayasası'nda ve Meksika'nın taraf olduğu uluslararası antlaşmalarda düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin herhangi bir idarenin idari işlem, eylem veya ihmalleriyle ihlal edilmesine karşı kişileri korumak olduğu belirtilmektedir.[43] Meksika'da *habeas corpus*un ayrı bir yargısal başvuru yolu olmadığı, amparo davasının özel bir türü olduğuna işaret edilmektedir.[44]

---

[37] 2004 değişiklikleri işlenmiş haliyle 1966 Uruguay Anayasası <https://www.constituteproject.org/constitution/Uruguay_2004.pdf?lang=en> 20 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

[38] Habeas corpus, Uruguay Anayasası'nın 17. maddesinde düzenlenmiştir. Dominik Cumhuriyeti'nde olduğu gibi, Uruguay'da da habeas corpus başvurusu kapsamına yalnızca kişi güvenliği ve hürriyeti girmektedir.

[39] Dapkevicius (n 34) 239.

[40] Torruco (n 2) 302. Meksika Anayasası'nın 107. maddesi oldukça uzun ve kazuistik bir şekilde kaleme alınmıştır. İlgili madde yaklaşık 3,5 sayfayı bulan bir maddedir. İlgili maddede görevli ve yetkili mahkemeler, kararlara karşı itiraz yolları, mahkeme kararların uygulanması, yürütmenin durdurulması gibi amparo davasının usulüne ilişkin bazı konular düzenlenmektedir. Aşağıda ilgili yerlerde bu madde hükümlerine başvurulacaktır.

[41] 2015 değişiklikleri işlenmiş haliyle 1917 Meksika Anayasası <https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015.pdf?lang=en> 20 Şubat 2022 tarihinde erişildi.

[42] Alfonso Herrera Garcia, 'El Objecto De Proteccion Del Nuevo Juicio De Amparo Mexicano' (2015) 34 Revista Derecho del Estado, 181, 161.

[43] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 1. madde <https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015.pdf?lang=en> 13 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

[44] Gabriel Negretto, ve Javier Couso, 'Constitution-Building Processes in Latin America International IDEA Discussion Paper' (1. Bası, International Institute for Democracy and Electoral Asistance 2018) 32.

B. Amparo Davasına İlişkin Hususlar

1. Davacı

Kolombiya'da koruma davasında davacı, temel hak ve hürriyetleri zarar gören veya zarar tehlikesi altında olan herhangi bir kişidir.[45] Davacı, gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişisi olabilir; fakat Kamu Denetçiliği Kurumu veya belediyelerin talep halinde başka bir kişi adına dava açması dışında, kamu tüzel kişisi olamaz.[46] Bu durum, yukarıda değinilen, amparo davasının zarar gören veya zarar tehlikesi altında olan kişi tarafından açılmasına yönelik kurala bir istisna teşkil etmektedir. Dominik Cumhuriyeti'nde ise gerçek veya kamu/özel hukuk tüzel kişileri fark etmeksizin herkes amparo davası açma hakkına sahiptir.[47] Uruguay'da amparo davası, gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılabileceği gibi, bir kamu tüzel kişisi tarafından başka bir kamu tüzel kişisine karşı da açılabilir.[48] Amparo davası, ancak temel hak ve özgürlüğü zarar gören veya zarar tehlikesi altında olan kişi tarafından açılabilir.[49] Guatemala'da amparo davasında davacı, gerçek kişiler, kamu tüzel kişileri veya özel hukuk tüzel kişilerdir.[50] Meksika'da ise amparo davasını, ihlale uğrayan hak sahibi veya bireysel ya da kolektif meşru menfaat sahibi olan kişiler açabilir.[51] Amparo davasında davacı, gerçek kişiler olabileceği gibi, kamu veya özel fark etmeksizin tüzel kişiler de olabilir.[52]

2. Davalı

Kolombiya'da koruma davası resmi makamların işlem, eylem ve ihmallerine karşı açılır. Tanıma kamu tüzel kişileri dâhil olduğu gibi kamu hizmeti sunmaları nedeniyle, başvurucunun kendini savunmasız hissettiği veya bağlılık ilişkisi içinde olduğu özel hukuk tüzel kişileri de dâhildir.[53] Örneğin bunlar özel okullar, sağlık sigortası şirketleri olabilir. Kolombiya Anayasa Mahkemesi, bazı durumlarda koruma davasının mahkeme kararlarına

[45] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 10. madde <https://www.corteconstitucional.gov.co/lacorte/DECRETO%202591.php> 15 Kasım 2021 tarihinde erişildi.
[46] Liliana Carrera Silva, 'Le Accion de Tutela en Colombia' (2011) 5(27) Revista Del Instituto de Ciencias Juridicas de Puebla, 72, 90.
[47] Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 67. madde <https://poderjudicial.gob.do/wp-content/uploads/2021/06/LEY_137_11.pdf> 25 Aralık 2021 tarihinde erişildi.
[48] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 1. madde <https://www.impo.com.uy/bases/leyes/16011-1988> 11 Kasım 2021 tarihinde erişildi.
[49] 1988 tarih ve 16011 sayılı Uruguay Amparo Davası Kanunu, 4. madde.
[50] Guatemala 1986 Tarih ve 1-86 sayılı Amparo Kanunu, 10. madde <https://www.mintrabajo.gob.gt/images/Documentacion/Leyes_Constitucionales/Ley_de_Amparo_Exhibicion_Personal_y_Constitucionalidad.pdf> 30 Ekim 2021 tarihinde erişildi.
[51] Jorge Alberto Estrada Cuevas, La Jurisdiccion Contencioso Administrativa y El Acceso a La Justicia (2. Bası, Colegio de Morelos 2019) 182: bkz. Meksika Anayasası, 107. madde.
[52] 2 Nisan 2013 tarihli Meksika Amparo Kanunu, 5 ve 6. maddeler <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/abro/lamp/LAmp_abro_02abr13.pdf> 16 Aralık 2022 tarihinde erişildi.
[53] Cepeda Espinosa ve Landau (n 26) 11.

karşı da açılabileceğini kabul etmiştir.[54] Dominik Cumhuriyeti'nde amparo davasında davalı, temel hak ve hürriyetleri işlem ve eylemleriyle zarar veren veya zarar verme tehlikesi altına sokan herhangi bir kamu tüzel kişisi, özel hukuk tüzel kişisi veya gerçek kişiler olabilir.[55] Uruguay'da ise davalı, işlemi, eylemi veya ihmali yapan kamu tüzel kişisidir.[56] Özel hukuk tüzel kişilerinin işlem, eylem ve ihmallerine karşı da amparo davası açılabilir. [57] Guatemala'da, amparo davasında davalı, kamu tüzel kişileri olabileceği gibi özel hukuk tüzel kişileri de olabilir.[58] Meksika'da ise amparo davasında davalı, ilgili idari işlemi, eylemi veya ihmali yapan idare, makam veya organdır.[59] İdari işlev yerine getirmeleri halinde özel hukuk tüzel kişilerinin ve gerçek kişilerin amparo davasında davalı olabileceği kabul edilmektedir.[60]

3. Dava Konusu

İncelenen ülkelerde amparo davasının konusu, idarenin, özel hukuk tüzel kişilerinin veya gerçek kişilerin işlem, eylem veya ihmalleri nedeniyle kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin zarar görmesi veya zarar tehlikesi altında olmasıdır. Kolombiya'da koruma davası, düzenleyici idari işlemler hariç olmak üzere, idari işlem, eylem ve ihmaller nedeniyle açılabilir.[61] Kolektif hak ve menfaatleri etkileyen idari işlemlere karşı koruma davası açılabilir. İdari işlem, eylemler nedeniyle tazminat gerektiren bir zarar doğarsa buna karşı koruma davası açılamaz, ilgisine göre iptal ve tam yargı davası veya idari eylem nedeniyle tam yargı davası açılabilir.[62] Bununla birlikte, bu zararı karşılamak için başka bir yargısal başvuru yolu yoksa ve zararın çok açık veya tartışmasız keyfi bir ihlalden doğduğu anlaşılırsa koruma davası açılabilir. [63] Dominik Cumhuriyeti'nde resmi makamların işlem, eylem veya ihmallerine karşı amparo davası açılabilir. Bunlara idari işlem, eylem ve ihmaller dâhildir.[64] Uruguay'da ise amparo davası, kamu veya özel hukuk tüzel kişilerinin idari işlem, eylem veya ihmallerine karşı açılmaktadır.[65] Ancak yargısal işlemlere, yüksek seçim kurulunun yaptığı

[54] Ibid 11.
[55] Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 65. madde.
[56] Eduardo G. Esteva Gallicchio, 'El Amparo en Uruguay' in Eduardo Ferrer Mac-Gregor ve Rogelio Flores Pantoja (eds), La Constitucion y Sus Garantias A 100 Anos De La Constitucion De Queretaro de 1917 Memoria Del XI Encuentro Iberoamericano y VII Congreso Mexicano de Derecho Procesal Constitucional (Centenario De La Constitucion 2017), 263.
[57] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 1. madde.
[58] Guatemala 1986 Tarih ve 1-86 sayılı Amparo Kanunu, 9. madde.
[59] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 5. madde.
[60] Riviera Léon (n 1) 203.
[61] Silva (n 44) 91.
[62] Robles (n 25) 500-503.
[63] Ibid 500-503.
[64] Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 65. madde.
[65] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 1. madde.

işlemlere ve il idarelerinin [66] düzenleyici işlemlerine karşı amparo davası açılamaz. [67] Guatemala'da kamu tüzel kişilerinin veyahut özel hukuk tüzel kişilerinin işlemlerine, kararlarına, hüküm veya düzenlemelerine karşı amparo davası açılabilir.[68]

Meksika'da amparo davası, doğrudan ve dolaylı amparo davası olmak üzere ikiye ayrılır. Doğrudan amparo davası, mahkeme kararlarına karşı Federal Yüksek Mahkeme'de veya bölge federal mahkemelerinde açılır. Dolaylı amparo davası genellikle savcılar, polis ve idare gibi yargı dışı makam ve organların işlem ve eylemlerini önlemek veya bunları bir işlem ya da eylem yapmaya zorlamak için kullanılır. Dolaylı amparo davasıyla anayasaya veya kanunlara aykırı bir işlem veya eylemle ilgili karar verilmesi için bu işlem ya da eylem mahkemeye taşınır. Örneğin bu işlem tutuklama emri olabilir. Dolaylı amparo davası, ilk derece federal mahkemelerinde açılır, verilen nihai kararlara karşı bölge federal mahkemelerine temyiz başvurusu yapılabilir.[69] Meksika Amparo Kanunu'na göre, doğrudan amparo davası yalnızca mahkeme kararlarına karşı açılabilir.[70] Yargı kararları dışındaki idari işlem gibi, kamu gücü içeren işlemlere karşı dolaylı amparo davası açılmaktadır. [71] Meksika'da dolaylı amparo davası, federal idari işlem, eylem ve ihmaller [72] nedeniyle açılabilir.[73]

4. Dava Açma Süresi

Kolombiya'da Koruma Davası Kanunu "*koruma davasının her zaman ve her yerde açılabileceği*"ni hüküm altına almıştır. [74] Buna göre, mahkeme kararlarına karşı açılacak olanların dışındaki koruma davalarında, dava açma süresi bulunmamaktadır. [75] Dominik Cumhuriyeti'nde ise amparo davasında dava açma süresi ilgili idari işlemin tebliğ veya ilan

[66] Uruguay Anayasası'nın 262. maddesine göre, il idareleri Uruguay'da mahalli idare birimlerinden bir tanesidir. İl idarelerinin, il idaresi kurulu ve vali olmak üzere iki organı bulunur. Uruguay Anayasası'nın 273. ve 274. maddelerine göre, il idaresi kurulu karar organı, vali ise yürütme organıdır. Uruguay Anayasası'nın 270. maddesine göre, il idaresi kurulu üyeleri ve vali seçimle görev başına gelirler.

[67] Esteva Gallicchio (n 54) 263.

[68] Hugo Haroldo Calderon M., El Derecho Procesal Administrativo Guatemalteco Tomo III (1. Bası, MR Liberia Juridica 2014) 246-247.

[69] Bruce Zagaris, 'The Amparo Process in Mexico' (1998) 6, U.S.- Mexico Law Journal, 61, 61.

[70] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 170.

[71] Riviera Léon (n 1), 205.

[72] Meksika'da idari ihmal, idarenin hareketsiz veya sessiz kalma hali olarak tanımlanmaktadır. Bu hareketsiz, sessiz kalma hali bilinçli veya bilinçsiz şekilde olabilir. İdarenin hareketsiz, sessiz kalma hali idarenin kanunen bir şeyi yapma yükümlülüğünün bulunduğu hallerde sessiz, hareketsiz kalma halinde ortaya çıkar. Estrada Cuevas (n 51), 85. Çalışmada incelenen diğer ülkelerin anayasa ve kanunlarında kullanılan "idari ihmal" kavramı, idarenin mevzuat tarafından belli bir şeyi yapmasının zorunlu tutulduğu hallerde bunu yapmaması anlamına gelmektedir. Yapılması gereken şey, bir idari işlem veya idari eylem olabilir.

[73] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 107. madde.

[74] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 1. madde.

[75] İlgili maddeye göre: "*Koruma davası, mahkeme kararlarına açılacak olanlar dışında her zaman açılabilir. Mahkeme kararlarına karşı açılacak koruma davalarında dava açma süresi, mahkeme kararının kesinleşmesinden itibaren 2 aydır*." Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 11. madde.

tarihinden veya idari eylem, ihmalin ortaya çıkmasını izleyen günden itibaren 30 gündür.[76] Uruguay'da amparo davasını açma süresi, idari işlemlerde ilan/tebliği tarihini, idari eylem veya ihmalde ise idari eylem veya ihmalin ortaya çıkmasını izleyen günden itibaren 30 gündür.[77] Guatemala'da amparo davasında dava açma süresi, ilgili idari işlemin davacıya tebliğinden veya ilanından, idari işlem nedeniyle zarar oluştuysa zararın öğrenilme tarihinden itibaren 30 gündür.[78] Son olarak Meksika'da amparo davasında idari işlemlere, eylemlere, ihmallere karşı dava açma süresi, bunların tebliğ/ilan edilmesini, meydana gelmesini izleyen günden itibaren 15 gündür; kendiliğinden uygulanan düzenleyici işlemlere karşı açılacak davalarda ise dava açma süresi bunların ilanını izleyen günden itibaren 30 gündür.[79]

5. Görevli ve Yetkili Mahkeme

İncelenen Latin Amerika ülkelerinde amparo davasında görevli ve yetkili mahkemeler yüksek mahkeme niteliğindeki mahkemeler, ilk derece mahkemeleri veya her iki türdeki mahkemelerdir. Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala ve Meksika'da normların anayasaya uygunluk denetimi, merkezi denetim ve yaygın denetime dayanmaktadır.[80] Bu ülkelerde aynı zamanda amparo davası, tek bir mahkeme yerine, ilk derece mahkemeleri başta olmak üzere farklı düzeydeki mahkemelerde açılabilir.[81] Uruguay'da normların anayasaya uygunluk denetimi, merkezi denetim modeline dayanmaktadır. Yüksek Mahkeme normların anayasaya uygunluk denetimini yapmaktadır.[82] Buna karşılık Uruguay'da amparo davası, ilk derece mahkemelerinde açılabilir.[83] Amparo Kanunu'nda buna izin veren bir hüküm bulunması[84] ve Uruguay Anayasası'nda bu duruma engel teşkil edecek açık bir hüküm olmaması nedeniyle, Uruguay'da amparo davasının ilk derece mahkemelerinde açılabilmesinin mümkün olduğu söylenebilir.

Kolombiya'da koruma davasında görevli ve yetkili mahkemeler adli veya idari yargı fark etmeksizin tüm ilk derece mahkemeleridir.[85] Dominik Cumhuriyeti'nde idareye karşı

[76] Angel Lockward, Derecho Administrativo Legislacion, Doctrina y Jurisprudencia (1. Bası Yazarın Kendi Yayını 2019) 202-203.
[77] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 4. madde.
[78] Guatemala 1986 tarih ve 1-86 sayılı Amparo Kanunu, 20. madde.
[79] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 17. madde.
[80] Bu ülkelerde tüm mahkemeler, görülen davalarda anayasaya aykırı olduğuna karar verdikleri normu uygulamama konusunda yetkilidirler. Bu ülkelerde aynı zamanda Anayasa Mahkemesi veya Yüksek Mahkeme, üst düzey kamu görevlileri veya vatandaşlarca başvurulabilen soyut norm denetimi yoluyla normların anayasaya uygunluk denetimini yapıp, iptal kararı verebilir. Son olarak, bir davada alt derece mahkemeler anayasaya aykırı gördükleri bir normu, somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine veya Yüksek Mahkemeye gönderebilir, bu mahkemeler ilgili normun anayasaya uygunluk denetimini yapıp, iptal kararı verebilir. Brewer Carias, Constitutional Protection (n 5) 120-121.
[81] Ibid 121.
[82] Ibid 102.
[83] Ibid 117.
[84] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 3. madde.
[85] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 37. madde.

açılacak amparo davaları, yetki kurallarına göre [86] ilk derece idare mahkemelerinde açılmaktadır. [87] Uruguay'da idareye açılacak amparo davalarında, görevli ve yetkili mahkemeler adli/idari yargı ilk derece mahkemeleridir.[88] Guatemala'da amparo davasında görevli ve yetkili mahkemeler Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesidir. Anayasa Mahkemesi; Kongre, Yüksek Mahkeme, Devlet Başkanı ve başkan yardımcılarına karşı açılacak amparo davalarında yetkilidir. Diğer kamu tüzel kişilerine açılacak amparo davalarında ise Yüksek Mahkeme yetkilidir. [89] Meksika'da amparo davası, idareye karşı federal ilk derece mahkemelerinde açılır.[90]

6. Yürütmenin Durdurulması

Kolombiya'da koruma davası açılırken, mahkeme gerekli görürse ve temel hak ve hürriyeti koruma konusunda bir etkisi olacağı kanaatine varırsa idari işlem ile ilgili yürütmenin durdurulması kararı verebilir. [91] Ancak re'sen veya davalının talebi üzere idari işlemin uygulanmasının devam etmesine de karar verebilir. [92] Dominik Cumhuriyeti'nde yetkili mahkemeler, amparo davası açılırken ya da yargılama sırasında, talep üzerine veya re'sen temel hak ve hürriyetleri korumak için yürütmenin durdurulması gibi ihtiyati tedbir kararları verebilir. [93] Uruguay'da da yargılama sırasında mahkeme, idari işlemin yürütülmesinin durdurulması gibi ihtiyati tedbir kararları verebilir.[94] Guatemala'da amparo davası açılırken yürütmenin durdurulması talebinde bulunabileceği düzenlenmiştir. Amparo davası açılırken talepte bulunulmadıysa daha sonra mahkeme tarafından talep üzerine veya re'sen yürütmenin durdurulması kararı verilebilir.[95] Meksika'da ise amparo davasında, dava konusu olan idari işlemin yürütmesinin durdurulmasına re'sen veya tarafların talebi üzerine karar verilebilir. Amparo davasının açılması üzerine ilk derece federal mahkemesi 24 saat içinde usul şartları açısından nihai kararını vermelidir. İlgili idari işlemin durdurulması konusunda da bu süre içinde karar vermesi gerekmektedir.[96] Bu ülkeler ile ülkemiz arasında yürütmenin durdurulması konusundaki en büyük fark, Türkiye'de yürütmenin durdurulması kararının ancak davacının talebi üzerine verilebilmesidir. İdare mahkemeleri re'sen yürütmenin

[86] Manuel Emilio Jiménez Santos, 'La Jurisdiccion Competente en Las Acciones Contra La Administracion Publica' (2015) 3(1) Revista de Ciencias Juridicas, 29, 32.
[87] Ortega Polanco (n 31) 202.
[88] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 3. madde.
[89] Martinez (n 34).
[90] Estrada Cuevas (n 52) 186.
[91] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 7. madde.
[92] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 7. madde.
[93] Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 86. madde.
[94] Dapkevicius (n 34) 247.
[95] Guatemala 1986 Tarih ve 1-86 sayılı Amparo Kanunu, 24. ve 27. madde.
[96] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 125. madde.

durdurulması kararı veremez.[97] Davacının talebi, yürütmenin durdurulmasının usule ilişkin şartlarından biridir.[98]

7. Amparo Davasının Olağan Dışı Bir Yargısal Yol Olması

İncelenen Latin Amerika ülkelerinde amparo davası, olağan dışı bir yargısal bir yoldur ve idari davalara göre ikincil niteliktedir. Bunun anlamı şudur; amparo davasını açmak için, ilgili idari işleme veya eyleme karşı idari ve yargısal başvuru yollarının kural olarak tüketilmesi gerekir. Kolombiya'da koruma davası, ancak ilgili işlem, eylem veya ihmale karşı başvurulabilecek başka bir yargısal yol bulunmadığında kullanılabilir. Bunun istisnası, koruma davasının geçici olarak "*kaçınılması mümkün olmayan zararları*" önlemek için kullanılmasıdır.[99] "*Kaçınılması mümkün olmayan zararlar*" ifadesinden tazminat yoluyla karşılanabilen zararlar anlaşılır. Koruma davası, idari işlemlerden kaynaklanan "*kaçınılması mümkün olmayan zararları*" geçici olarak önlemek için açılmak istendiğinde, eşzamanlı olarak iptal davası da açılabilir.[100] Böyle bir durumda koruma davasındaki yetkili mahkeme idare mahkemesi tarafından idari işlemle ilgili nihai karar verilinceye kadar işlemin korunan duruma uygulanmamasına karar verebilir.[101] Burada koruma davası ile iptal davası birlikte açıldığında, koruma talep edilen işlemle ilgili yürütmenin durdurulmasına benzer bir karar verilmektedir. Ayrıca Kolombiya'da koruma davası açmadan önce idari başvuru yollarının tüketilmesi zorunlu değildir.[102]

Dominik Cumhuriyeti'nde amparo davasını açmak için idari başvuru yollarının tüketilmesi şartı aranmamakla birlikte,[103] yargısal başvuru yollarının tüketilmiş olması gereklidir.[104] Uruguay'da ise amparo davasının açılabilmesi için ilgili idari işlem, eylem veya ihmale karşı başvurulabilecek idari veya yargısal başvuru yolu bulunmamalıdır.[105] Ancak, davalıya bir

[97] Gürsel Kaplan, İdari Yargılama Hukuku (7. Baskı Ekin Yayınevi 2020) 458; R. Cengiz Derdiman, İdari Yargının Genel Esasları (3. Baskı Aktüel Yayınları 2014) 323; A. Şeref Gözübüyük, Yönetsel Yargı (35. Bası Turhan Kitabevi 2016) 454-455; Turgut Candan, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu (7. Baskı Yetkin Yayınları 2017), 685; Nihat Kayar, İdari Yargı Kuruluş ve İşleyiş (3. Baskı Ekin Yayınevi 2015) 273; Yahya Kazım Zabunoğlu, İdare Hukuku (Cilt 2) (1. Baskı Yetkin Yayınları 2012) 350; Zehreddin Aslan, İrfan Barlass, Kahraman Berk, Nilay Arat, Şebnem Sayhan, Mehmet Akif Bardakcı, Gamze Gümüşkaya, Mutlu Kağıtcıoğlu, Halil Altındağ, Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu Vergi Yargılaması ile Birlikte (1. Baskı Seçkin Yayınları 2019) 250; A. Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, İdare Hukuku II İdari Yargılama Hukuku (8. Baskı Turhan Kitabevi 2016) 921; Ramazan Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (13. Baskı Seçkin Yayınevi 2021), 580; Ali D. Ulusoy, İdari Yargılama Hukuku (1. Baskı Yetkin Yayınları, 2020) 201.

[98] Kaplan (n 95) 458; Aslan, Barlass, Berk, Arat, Sayhan, Bardakcı, Gümüşkaya, Kağıtcıoğlu ve Altındağ (n 95) 250; Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (n 95) 580.

[99] Brewer Carias, Constitutional Protection (n 5) 149-150.

[100] Ibid 149-150.

[101] Ibid.

[102] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 9. madde.

[103] Lockward (n 74) 202-203.

[104] Olivio A. Rodriguez Huertas, 'Derecho Administrativo Dominicano' in José Antonio Moreno Molina ve Karlos Navarro Medal (eds) Derecho Administrativo Mexico, Centroamerica y Republica Dominica (Instituto De Estudio e Investigacion Juridica 2018) 461.

[105] Dapkevicius (n 34) 241.

şeyin yapılıp, yapılmaması konusunda yargısal emir verilmesini içeren başka bir yargısal başvuru yolu olmaması veya temel hak ve hürriyetleri koruma konusunda idari ve yargısal başvuru yollarının yetersiz olması durumlarında amparo davası açılabilir.[106]

Guatemala'da amparo davası, bireysel başvuru yolu olarak kabul edilmektedir ve olağan dışı ve ikincil bir yargısal yol olduğu ifade edilmektedir.[107] Bunun bir sonucu olarak amparo davası açmadan önce, idari[108] ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi gerekir.[109] Ancak kanunlarda açıkça düzenlenen hallerde idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi gerekli değildir.[110] Benzer şekilde, Meksika'da amparo davası açmadan önce kural olarak idari veya yargısal başvuru yolları tüketilmelidir.[111] Kanunların izin verdiği hallerde, dayanaktan yoksun olduklarında veya sadece anayasaya aykırı olduklarının iddia edilmesi halinde idari işlem, eylem ve ihmallere karşı açılacak amparo davalarında idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesine gerek yoktur.[112]

8. İvedi Yargılama Usulü

İncelenen Latin Amerika ülkelerinde amparo davası ivedi yargılama usulüne göre görülmektedir.[113] Bunun bir sonucu olarak, mahkemeler davanın açılmasından sonra kısa bir süre içinde karar vermektedirler. Kolombiya'da koruma davalarında esas hakkında karar, Kolombiya Anayasası'nın 86. maddesine uygun olarak dava açıldıktan sonra 10 gün içinde verilir.[114] Dominik Cumhuriyeti'nde amparo davasında esas hakkında karar, dosyanın tekemmül etmesinden itibaren 5 gün içinde verilmelidir.[115] Amparo davasında, ilk inceleme, dilekçeler aşaması ve duruşma gibi safhalar 15 gün içinde tamamlanmaktadır. Yani amparo davasında karar, davanın açılmasından sonra 20 gün içinde verilmektedir.[116] Uruguay'da amparo davasının açılmasından itibaren 3 gün içinde mahkeme, tarafları duruşmaya davet eder.[117] Duruşma sırasında delil, iddia ve savunmalar kabul edilir ve değerlendirilir. Amparo davası ile ilgili karar, duruşma sırasında veya duruşmayı takip eden 24 saat içerisinde verilir. Ancak olağanüstü durumlarda karar duruşmayı izleyen 3 gün içerisinde verilebilir. Uruguay'da amparo davasında karar, en geç duruşmayı takip eden 6 gün içerisinde

[106] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 2. madde.
[107] Martinez (n 34).
[108] Calderon M. (n 66) 246-247.
[109] Mauro Roderico Chacon Corado, 'El Amparo Constitucional en Guatemala' (2011) 5(27) Revista De Instituto De Ciencias Jurisdicas De Puebla, 145, 165.
[110] Guatemala 1986 Tarih ve 1-86 sayılı Amparo Kanunu, 19. madde.
[111] Meksika Anayasası, 107. madde.
[112] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 61. madde.
[113] Cepeda Espinosa ve Landau (n 26) 11; Ortega Polanco (n 31) 202; Dapkevicius (n 34) 247; Flores (n 2) 390-392; Martinez (n 34).
[114] Cepeda Espinosa ve Landau (n 26) 11.
[115] Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 84. madde.
[116] Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Yetkileri Hakkında Kanun'un "Amparo Usulü" başlıklı, 76. ve 84. maddelerini kapsayan bölümü.
[117] Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu, 6. madde.

verilmektedir.[118] Guatemala'da ise amparo davasında dilekçeler aşaması, ilk inceleme, delillerin değerlendirilmesi ve duruşma gibi aşamalar 30 günlük bir süre içinde sonuçlanmaktadır.[119] Amparo davasında karar en geç bu 30 günlük sürenin sonunda verilmektedir.[120] Benzer şekilde Meksika'da amparo davaları, genellikle 30 gün içerisinde sonuçlandırılmaktadır.[121]

Ülkemizde İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 20/A maddesinde düzenlenen ve maddenin başlığını taşıyan ivedi yargılama usulü[122] ile çalışmada incelenen ülkelerdeki ivedi yargılama usulü arasında bir kıyaslama yapmak gerekir. Yukarıda amparo davasının teorik kısmında bahsedildiği gibi, ivedi yargılama usulü amparo davasının özelliklerindendir. Yukarıda adı geçen ülkelerde uygulanan amparo davasında ivedi yargılama usulünün amacı, temel hak ve hürriyetlerin hızlı bir şekilde korunmasıdır. Ülkemizde uygulanan ivedi yargılama usulünün amacı ise, sınırlı sayıdaki davaların ivedi bir şekilde sonuçlandırılmasıdır.[123] Kısacası, ülkemizdeki ivedi yargılama usulünün ve bu ülkelerde amparo davası için öngörülen ivedi yargılama usulünün amaçları farklıdır. Bir diğer fark ivedi yargılama usullerinin konularıyla ilgilidir. Söz konusu ülkelerde ivedi yargılama usulünün konusu, amparo davası aracılığıyla temel hak ve hürriyetlerin zarar ve zarar tehlikesine karşı korunmasıdır. Ülkemizde ivedi yargılama usulünün konusu ise sınırlı sayıdaki davalardır. Son fark, yargılama süreleri açısındandır. İncelenen ülkelerde amparo davasında nihai karar, davanın açılmasından sonra en geç 30 gün içinde verilmektedir. Ülkemizde ise İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 20/A maddesine göre ivedi yargılama usulünde nihai karar, davanın açılmasından sonra davalıya mahkeme tarafından ek savunma süresi verilmesi ve

[118] Ibid.
[119] Guatemala 1986 tarih ve 1-86 sayılı Amparo Kanunu'nun "Usul" başlıklı 33. ve 41. maddelerini kapsayan bölümü.
[120] Ibid.
[121] Riviera Léon (n 1) 203.
[122] İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda düzenlenen ivedi yargılama usulü, bu kanunda düzenlenmiş ekonomik ağırlıklı bazı uyuşmazlıkların esas bakımından çözüme kavuşturulması ve uyuşmazlığa yönelik ilişkin nihai kararın hızlı bir şekilde verilmesi amacını taşımaktadır. Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, Türk İdari Yargılama Hukuku (6. Baskı Savaş Kitabevi 2021) 640. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 20/A maddesinde ivedi yargılama usulüne göre görülecek uyuşmazlıklar düzenlenmiştir. İlgili maddede bu uyuşmazlıklar şu şekilde sıralanmaktadır: (1) İhaleden yasaklama kararları hariç ihale işlemleri, (2) acele kamulaştırma işlemleri, (3) Özelleştirme Yüksek Kurulu kararları, (4) turizm Teşvik Kanunu uyarınca yapılan satış, tahsis ve kiralama işlemleri, (5) Çevre Kanunu uyarınca, idari yaptırım kararları hariç çevresel etki değerlendirmesi sonucu alınan kararlar, (6) Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun uyarınca alınan Cumhurbaşkanı kararları. İvedi yargılama usulünde usul kuralları farklıdır. Şöyle ki ivedi yargılama usulünde istinaf yolu kapalı olup, temyiz yoluna gidilebilir. Bu usulde, dava açma süresi 30 gün, temyiz süresi 15 gün ve savunma süresi 15 gündür. Bu usulde, dosyaların tekemmülünden itibaren 1 ay içinde karara bağlanması gerekmektedir, yürütmenin durdurulması talepleri üzerine verilen kararlara itiraz kaldırılmıştır ve İYUK m. 11 kapsamında idari başvuru yoluna gidilmesi mümkün değildir. Ulusoy (n 95) 205-206; Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (n 95) 417-420; Aslan, Barlass, Berk, Arat, Sayhan, Bardakcı, Gümüşkaya, Kağıtcıoğlu ve Altındağ (n 95) 219-220; Onur Karahanoğulları, İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme) (1. Baskı Yetkin Yayınları 2019) 220-222; Candan (n 95) 624-626.
[123] Mine Kasapoğlu Turhan, 'İvedi Yargılama Usulü' (2015) 3 Ankara Barosu Dergisi 185, 188; Bahtiyar Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 120) 640; Ulusoy (n 95) 204.

davalının savunma dilekçesini savunma süresinin sonunda vermesi ihtimalinde 67 gün; davalının ek süre talep etmemesi ve savunma dilekçesini savunma süresinin sonunda vermesi veya mahkeme tarafından davalıya ek sürenin verilmemesi ya da davalının savunma dilekçesi vermemesi ihtimalinde 52 gün içinde verilmektedir. Bu sürelere posta sürelerinin de eklenmesi gerekir.[124] Posta süreleri, davaya bakan görevli ve yetkili idari yargı merciinin, davacının ve davalının ikametgâhının bulunduğu yere göre değişebilir. Keşif ve bilirkişi incelemesi yapılması halinde bu süreler uzayabilir.[125]

9. Karar

İncelenen Latin Amerika ülkelerinde görevli ve yetkili mahkemeler amparo davasının esastan kabul edilmesi halinde davalıya yönelik bir şeyin yapılıp yapılmamasına ilişkin bir yargısal emir verirler. Bu yargısal emir, koruma emri olarak nitelendirilebilir. Kolombiya'da koruma davası sonucunda mahkeme, idarenin bir şeyi yapıp yapmamasına ilişkin bir yargısal emir verir.[126] İlgili idare, kararı gecikmeden uygulamak zorundadır.[127] Kararın uygulanma süresi 48 saati geçemez.[128] Dominik Cumhuriyeti'nde amparo davası, idari ihmal nedeniyle, yani bir idari işleme veya kanun hükmüne uyulması için açıldığında yargılama sürecinin sonunda mahkeme, ilgili kamu görevlisine idari işlemi veya kanun hükmünü uygulaması için bir yargısal emir verir. Temel hak ve hürriyetlerin zarar görmesinin veya bunlara yönelik zarar tehlikesinin engellenmesi için mahkeme, ilgili idarenin belli bir idari işlemi, eylemi yapmasına veya yapmamasına yönelik yargısal emir verir.[129] Mahkeme, kararın uygulanması için yapılması gerekenleri ve ne kadar sürede uygulanması gerektiğini kararında belirtmektedir.[130] Uruguay'da mahkeme, ilgili idarenin bir şeyi yapmasına veya yapmamasına yönelik bir yargısal emir verir.[131] Karar, mahkemenin kararını vermesinden itibaren 24 saat içinde uygulanmalıdır.[132] Guatemala'da mahkeme, bir hakka yönelik ihlal tespit ederse ilgili işlemin, kararın, hükmün veya düzenlemenin durdurulmasına ve davacının, hukuki durumunun ihlalden önceki durumuna dönmesine yönelik bir yargısal emir verir.[133] Bu yargısal emir, yine bir şeyin yapılıp yapılmamasına ilişkindir. Yargısal emirde ilgili işlem, karar, hüküm veya düzenlemenin durdurulması için makul bir süre de belirlenir.[134] Meksika'da amparo davasında davacının lehine karar verilmesi halinde, mahkeme ilgili idareye, temel hak ve hürriyetin ihlal edilmeden önceki duruma getirilmesini sağlayacak şekilde idari işlemi, eylemi yapmaması yönünde veya eğer ihmal söz konusuysa,

[124] Karahanoğulları (n 120) 221.
[125] Ulusoy (n 95) 204.
[126] Robles (n 25) 500-503.
[127] Ibid.
[128] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 29. madde.
[129] Lockward (n 74) 202-203.
[130] Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 89. madde.
[131] Esteva Gallicchio (n 54) 266-267.
[132] İbid.
[133] Chacon Corado (n 107) 171.
[134] Ibid.

idareye konuyla ilgili idari işlem, eylem yapması yönünde bir yargısal emir verir.[135] Mahkeme vereceği kararda, konuyla ilgili gerekli önlemlerin alınmasını ve uygulanmasını da ilgili idareden ister.[136]

İncelenen ülkelerin bazılarında amparo davası sonucunda verilen karara uyulmaması halinde, mahkeme kararına uymayan kamu görevlilerine veya idareye karşı para cezası veya hapis cezası gibi yaptırımlar uygulayabileceği öngörülmüştür. Kolombiya'da koruma davası sonucunda görevli ve yetkili mahkeme tarafından verilen karara uymayan kamu görevlisi hakkında 6 ay hapis cezasına veya 20 aylık asgari ücret tutarına kadar adli para cezasına hükmedilir.[137] Dominik Cumhuriyet'inde amparo davalarında hâkimlerin yetkileri oldukça geniştir. Amparo davasıyla ilgili tüm delilleri re'sen toplarlar ve davayla ilgili her türlü belgeyi ilgili kamu görevlilerinden veya memurlardan talep ederler, bunların ibraz edilmemesi veya mahkeme kararlarının uygulanmaması halinde, ilgili kamu görevlilerine para cezası verme yetkileri bulunmaktadır. [138] Uruguay'da amparo davası sonucunda verilen kararın uygulanmaması durumunda, mahkeme, kararı uygulamayan kişiler hakkında para cezası verebilir.[139] Meksika'da ise amparo davası sonucunda verilecek kararın ilgili idare tarafından 3 gün içinde uygulanması gerekmektedir.[140] Bu süre içinde kararın uygulanmaması halinde, mahkeme ilgili idareye para cezası verir ve kararın, astlar tarafından uygulanmaması halinde bu durumu ilgili idarenin hiyerarşik amirine bildirir.[141]

III. AMPARO DAVASININ TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Ülkemizde hâlihazırda bireysel başvuru yolu bulunmaktayken, amparo davasının bir bütün olarak hukuk sistemimize aktarılmasına gerek olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte, incelenen Latin Amerika ülkelerindeki amparo davasının bazı özelliklerinin benimsenmesi yoluyla bireysel başvuru yolu, İdari Yargılama Usulü Kanunu'ndaki ivedi yargılama usulü ve mahkeme kararlarının uygulanması konuları iyileştirilebilir ve ilgili konulardaki sorunlar düzeltilebilir. Ülkemizde amparo davasının bir bütün olarak değil, ancak bazı özelliklerinin kendi yargısal usullerimize uygulanmasının mümkün olduğu söylenebilir. Öncelikle incelenen Latin Amerika ülkelerinde amparo davası ivedi yargılama usulüne göre görülmekte ve karar, davanın açılmasından itibaren en geç 30 gün içinde verilmektedir. Bireysel başvuru yolunda ise kararın ne kadar süre içinde verileceğine yönelik belli bir mevzuat hükmü bulunmamaktadır. Bilinmektedir ki bireysel başvuru yolunda kararın verilmesi yıllar sürebilir. Bu yüzden bireysel başvuruların da amparo davası gibi ivedi yargılama usulüne göre görülmesi ve kararın en geç 30 günlük süre içinde verilmesi benimsenebilir. Bireysel başvuru yoluna gitmek isteyen kişiler, bireysel başvuru yolunun

[135] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 77. madde.
[136] Ibid.
[137] Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu, 52. madde.
[138] Ortega Polanco, (n 31) 202.
[139] Esteva Gallicchio (n 54) 266-267.
[140] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 192. madde.
[141] Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu, 193. madde.

ikincilliği ilkesinin bir gereği olarak idari ve yargısal başvuru yollarını tüketmektedirler.[142] İdari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi kişilerin yıllarını alabilir. Bu açıdan bireysel başvuru yolunun ivedi yargılama usulüne dönüştürülmesinin kişilerin hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkını güçlendireceği kanaatindeyiz.

Anayasa Mahkemesi'nin iş yükü nedeniyle mevcut durumda ivedi yargılama usulüne göre karar veremeyeceği ileri sürülebilir. Bu durumda, mahkeme kararları dışındaki, örneğin idari işlemler gibi kamu gücü içeren işlem, eylemlere karşı bireysel başvuruların; Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Uruguay ve Meksika'da olduğu gibi yetki ve konu kurallarına uygun olarak ilk derece mahkemelerine yapılabilmesine olanak tanınabilir. Mahkeme kararı dışındaki kamu gücü içeren işlem, eylem denmesinin sebebi ilk derece mahkemelerinin kendi veya daha üst mahkemelerin kararlarını denetleyemeyecek olmasındandır. Bu ihtimalde ise her yargı çevresinde mevcut mahkemelerden bağımsız, sadece bireysel başvurular konusunda uzmanlaşmış olan mahkemeler kurulabilir ve bu mahkemelerin kararlarına karşı incelenen ülkelerdeki gibi bireysel başvuru kararları açısından bir yeknesaklık olması adına Anayasa Mahkemesi'ne itiraz etme imkânı tanınabilir. Şüphesiz bunun olması halinde hem Anayasa Mahkemesi'nin iş yükü azaltılmış hem de bireylerin yargısal güvenceleri güçlendirilmiş olur.

İdari yargı düzeninin, hukuk düzenini korumak ve bireyi idare karşısında korumak üzere iki işlevi bulunmaktadır.[143] Amparo davası örneğinden yola çıkarak, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 20/A maddesinde düzenlenen ivedi yargılama usulünde yapılacak bir değişiklik ile idari yargı düzeninin ikinci işlevini güçlendirmek ve daha hızlı yerine getirilmesini sağlamak mümkündür. Şöyle ki acil veya önemli durumlarda temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran idari işlem veya eylemlere karşı açılacak davaların ivedi yargılama usulü ile görülmesine imkân tanınabilir. Acil ve önemli durumlara bir örnek olarak; Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinde düzenlenen pandemi nedeniyle bir lisansüstü öğrencisinin talebi halinde yükseköğretim kurumlarından alabileceği ek süre hakkını, öğrencinin talep etmesine karşın ilgili yükseköğretim kurumunun bu talebi reddetmesi verilebilir. İlgili öğrencinin lisansüstü eğitiminin son döneminde olduğu varsayılırsa; öğrencinin eğitim süresinin, iptal davası sürecinde bitmesi halinde bu idari işleme açılan iptal davasının bir anlamı kalmayacak ve öğrenci ek süre hakkından faydalanamayacaktır. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun ivedi yargılama usulünde yapılacak olası bir kanun değişikliğinde, temel hak ve hürriyetlerle ilgili acil ve önemli durumların belli bir kavramla ifade edilmesi yerinde olur. Örneğin, Kolombiya'da idari başvuru yollarının veya yargısal yolların tüketilmesine gerek olmadan koruma davası açmaya imkân veren "*kaçınılması mümkün olmayan zarar*" kavramı gibi. Yukarıda değinildiği üzere bu kavram tazminata sebep olabilecek zararları işaret etmektedir. Ancak lafzı itibariyle bu kavramın, acil veya önemli durumları da işaret

[142] Korkut Kanadoğlu, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru (1. Baskı On İki Levha Yayınları 2015) 110; Metin Efe, Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları (1. Baskı Seçkin Yayınları 2016) 25; Hakan Atasoy, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları (1. Baskı Adalet Yayınevi 2015) 8-9.

[143] Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 120) 18.

edebileceği kanaatindeyiz. Bu kavram, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 27. maddesinde düzenlenen ve yürütmenin durdurulmasının şartlarından birisi olan "*telafisi güç veya imkânsız zararlar*"[144] kavramı olabilir. Fransa'da ivedi yargılama usulü, "*aciliyet*" bulunan hallerde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını önlemek amacını taşımaktadır.[145] Fransa'da olduğu gibi bu durumları işaret etmek için "*aciliyet*" kavramı kullanılabilir.

Önemli olan bu durumlar için seçilecek kavramın, bir temel hak veya hürriyeti sınırlandıran idari işlem, eylemlere açılacak davaların ivedi yargılama usulünde görülmesi gerektiğine işaret etmesidir. Bu kavram aynı zamanda hangi acil ve önemli hallerde temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran idari işlem, eylemlerden doğan idari davaların ivedi yargılama usulünde görüleceğiyle ilgili bir ilk inceleme konusu işlevi görebilir. Bu kavramın, içeriğinin tespit edilmesi, yani hangi acil ve önemli hallerde temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran idari işlem, eylemlerden doğan davaların ivedi yargılama usulünde görüleceği yargı içtihatlarıyla belirlenebilir. Ayrıca Fransa'da olduğu gibi, seçilecek kavramın ne anlama geldiği ve somut olayda bulunup bulunmadığının tespiti konusunda idare mahkemelerine geniş bir takdir yetkisi verilebilir.[146] Netice itibariyle acil ve önemli durumlarda temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran idari işlem ve eylemlerden doğan davaların ivedi yargılama usulünde görülmesinin, bu usulün amacına ve ruhuna uygun olacağı ve bireylerin idare karşısında korunmasını güçlendireceği ileri sürülebilir. Bu şekilde ülkemizdeki ivedi yargılama usulü, Fransa'da olduğu gibi "*aciliyet*" bulunan durumlarda kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasının önüne geçmek amacına sahip olacaktır.[147] Fransa ve Türkiye'deki ivedi yargılama usulleri açısından en büyük fark, Fransa'da bu usulde verilen kararlar (tedbirler) geçici niteliktedir, davanın esasından bağımsızdır; Türkiye'de ise ivedi yargılama usulünde davanın esası hakkında karar verilmektedir.[148] Önerilerin kabul edilip uygulanması halinde bahsedilen fark, varlığını korumaya devam edecektir.

İncelenen Latin Amerika ülkelerinde amparo davasının uygulamasından hareket ederek, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda yapılacak olası bir diğer değişiklik ise mahkeme kararlarının uygulanmaması konusundadır. Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Uruguay ve Meksika'da amparo davası sonucunda mahkemeler tarafından verilen kararın kamu

[144] Telafisi güç ve imkânsız zarar, yürütmenin durdurulması kararı verilmemesi halinde davacının telafisi güç veya imkânsız zarara uğraması halidir. Bu koşul ile hâkimden geleceği öngörmesi ve telafisi güç veya imkânsız zararların oluşup oluşmayacağını önceden tahmin etmesi beklenmektedir. Örneğin, yıkım kararının iptalinin istendiği bir davada yürütmenin durdurulması kararı verilmezse ve işlem icra edilirse telafisi imkânsız bir zarar doğacaktır. Bahtiyar Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 120) 428. İptal kararının geçmişe yürür şekilde uygulanabilmesini, eski durumun iadesini, bir başka ifadeyle idari işlemin hiç yapılmamış sayılmasını önleyen her durum telafisi güç veya imkânsız zarar kavramı içinde değerlendirilmelidir. İl Han Özay, Gün Işığında Yönetim II Yargısal Koruma (2. Baskı On İki Levha Yayınları 2010) 254.

[145] Ramazan Çağlayan, 'Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında İvedi Yargılama Usulü' (2014) XVIII (3-4) Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (1-41) 1, 3; Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (n 95) 411.

[146] Çağlayan, Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında (n 142) 12; Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (n 95) 411.

[147] Çağlayan, Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında (n 142) 3; Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (n 95) 416.

[148] Çağlayan, Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında (n 142) 23; Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku (n 95) 416; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 120) 638-639.

görevlileri tarafından uygulanmaması halinde, mahkemelerin ilgili kamu görevlisi hakkında para veya hapis cezası verme yetkileri bulunmaktadır. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "*Kararların sonuçları*" başlığını taşıyan 28. maddesinde, idari yargı mercilerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının nasıl ve azami olarak hangi süre içerisinde uygulanacağı düzenlenmektedir.[149] Bu maddede mahkeme kararlarının uygulanmaması halinde kamu görevlilerine para veya hapis cezası verilmesine yönelik bir hüküm bulunmamaktadır. İlgili maddenin 3. fıkrasına göre mahkeme kararının 30 gün içinde uygulanmaması halinde ilgili idare aleyhine tazminat davası açılabilir. İdarelerin mahkeme kararlarını hiç uygulamama veya geç uygulama ihtimalleri bulunmaktadır. İdarelerin mahkeme kararlarını hiç uygulamamasının veya geç uygulamasının sebebi, genellikle bir kamu görevlisinin bundan kasıtlı olarak imtina etmesidir. Bu yüzden ilgili kamu görevlisinin cezalandırılması makul görülmektedir. Bu ihtimallerin önüne geçebilmek ve mahkeme kararlarının uygulanması konusunda idareyi hızlandırmak adına bu ülkelerde olduğu gibi görevli ve yetkili mahkemeler, kararlarının 30 gün içinde yerine getirilmemesi halinde kararı uygulamayan kamu görevlisine para cezası veya hapis cezası verme yetkisine sahip olabilir. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 28. maddesine bu yönde bir hüküm konulması yeterli olacaktır. Bunun olması halinde idarenin, mahkeme kararını uygulamaması halinde hem 28. maddede düzenlenen tazminat davasıyla karşı karşıya kalması hem de görevli ve yetkili mahkemenin ilgili kamu görevlisi hakkında para veya hapis cezası verebilme yetkisi nedeniyle mahkeme kararını süresi içinde uygulayacağı söylenebilir.

SONUÇ

Çalışmada incelenen Latin Amerika ülkelerinde amparo davasının hem idarenin yargısal denetimini sağlama konusunda hem de idarenin işlem, eylem veya ihmalleri aracılığıyla temel hak ve hürriyetleri sınırlandırması halinde, bireylerin temel hak ve hürriyetlerinin korunmasında etkili ve hızlı bir dava türü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Amparo davası, ivedi yargılama usulüne göre görülmekte ve 30 günlük bir zaman dilimi içerisinde esastan karara bağlanmaktadır. Amparo davasının bu özelliğinin, bireylerin hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkını güçlendirdiği söylenebilir. Amparo davası sonucunda kararlarının uygulanması için mahkemelerin, kararı uygulamayan kamu görevlilerine para veya hapis cezası verebilme yetkileri nedeniyle davalı idarelerin mahkeme kararını geç uygulama veya hiç uygulamama ihtimallerinin azalacağı çıkarımı yapılabilir. Ülkemizde bireysel başvuru yolunun bulunması sebebiyle amparo davasının birebir olarak alınıp hukuk sistemimize kazandırılmasına gerek yoktur. Fakat amparo davasının belli özellikleri hukuk sistemimize entegre edilebilir. Yukarıda amparo davasının özellikleri temel alınarak yapılan bireysel başvuru usulü, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda hüküm altına alınan ivedi yargılama usulü ve mahkeme kararlarının uygulanması konularında yapılan önerilerin benimsenmesi halinde, bireylerin hak arama hürriyetlerinin ve adil yargılanma haklarının pekiştirileceği ve

[149] Bu maddede iptal davası ile tam yargı davasıyla ilgili verilen kararların nasıl uygulanacağı ayrı ayrı düzenlenmiştir. Kaplan (n 95) 590.

idarenin mahkeme kararlarını uygulama konusunda daha temkinli davranacağı sonucu çıkarılmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyılmaz, B, Sezginer M ve Kaya, C, Türk İdari Yargılama Hukuku (6. Baskı Savaş Kitabevi 2021)

Aslan, Z, Barlass, İ, Berk, K, Arat, N, Sayhan, Ş, Bardakcı, M, A, Gümüşkaya, G, Kağıtcıoğlu, M ve Altındağ, H, Açıklamalı ve İçtihatlı İdari Yargılama Usulü Kanunu Vergi Yargılaması ile Birlikte (1. Baskı Seçkin Yayınları 2019)

Atasoy, H, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları (1. Baskı Adalet Yayınevi 2015)

Baker, R D, Judicial Review in Mexico A Study of the Amparo Suit (1. Baskı Latin American Studies Association 1971)

Becera, A H, 'Incidencia De La Accion De Tutela En La Justicia Contencioso Administrativa Colombia' (1999) 7 Revista Del Estado, 163-172

Brewer-Carias, A R, 'The Latin American Amparo Proceeding and The Writ of Amparo in The Phillippines' (2009) 1(1) City University of Hong Kong Law Review, 73-90

Brewer-Carias, A R, Constitutional Protection of Human Rights in Latin America A Comparative Study of the Amparo Proceeding (1. Baskı, Cambridge University Press 2008)

Calderon M, H H, El Derecho Procesal Administrativo Guatemalteco Tomo 3 (1 Baskı, Liberia Juridica 2014)

Camargo, P P, 'The Claim of "Amparo" in Mexico: Constitutional Protection of Human Rights' (1970) 6 California Western Law Review, 201-217

Camargo, P P, 'The Right to Judicial Protection: "Amparo"' and Other Latin American Remedies for the Protection of Human Rights' (1971) 3(2) Miami International Amnesty Law Review. 191-230

Candan, T, Açıklamalı İdari Yargılama Usulü Kanunu (7. Baskı Yetkin Yayınları 2017)

Casas Baamonde, M E, 'Amparo Başvurusu' (2009) 25(1) Anayasa Yargısı Dergisi, 101-110

Cepeda Espinosa, M J ve Landau, D, Colombian Constitutional Law Leading Cases (1. Baskı, Oxford Univerity Press 2017)

Chacon Corado, M R, 'El Amparo Constitucional En Guatemala' (2011) 5(27) Revista de Instituto De Ciencias Jurisdicas De Puebla, 145-172

Clagett, H L, 'Mexican Suit of Amparo' (1945) 33(4) Georgetown Law Journal, 418-437

Contitute Project, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti, Uruguay, Guatemala ve Meksika Anayasaları (2022) <https://www.constituteproject.org/> 20 Şubat 2022 tarihinde erişildi

Çağlayan, R, 'Fransız ve Türk İdari Yargılama Hukuklarında İvedi Yargılama Usulü' (2014) XVIII (3-4) Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1-41

Çağlayan, R, İdari Yargılama Hukuku (13. Baskı Seçkin Yayınevi 2021)

Dapkevicius, R F, 'El Amparo en La Republica Oriental Del Uruguay' (2011) 5(27) Revista Del Instituto De Ciencas Juridicas de Puebla, 235-250

Delaney, P, 'Legislating for Equeality in Colombia: Constitutional Jurisprudence, Tutelas and Social Reform' (2008) 1 The Equal Rights Review, 50-59

Derdiman, R C, İdari Yargının Genel Esasları (3. Baskı Aktüel Yayınları 2014)

Dominik Cumhuriyeti 2011 tarih ve 137-11 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun <https://poderjudicial.gob.do/wp-content/uploads/2021/06/LEY_137_11.pdf> 25 Aralık 2021 tarihinde erişildi

Eder, P J, 'Judicial Review in Latin America (1960) 21(4) Ohio State Law Journal. 570-615

Esteva Gallicciho, E G, 'El Amparo en Uruguay' in Eduardo Ferrer Mac-Gregor ve Rogelio Flores Pantoja (eds), La Constitucion y Sus Garantias A 100 Anos De La Constitucion De Queretaro de 1917 Memoria Del XI Encuentro Iberoamericano y VII Congreso Mexicano de Derecho Procesal Constitucional (Centenario De La Constitucion 2017), 255-273

Efe, M, Anayasa Mahkemesi Uygulamaları Kapsamında Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Şartları (1. Baskı Seçkin Yayınları 2016)

Estrada Cuevas, J A, La Jurisdiccion Contencioso Administrativa y El Acceso a La Justicia (1. Bası, El Colegio de Morelos 2019)

Flores, B, 'The Writ of Amparo under Mexican Law' (1921) 7(8) American Bar Association Journal. 388-392

Garcia, A H, 'El Objecto De Proteccion Del Nuevo Juicio De Amparo Mexican' (2015) 34 Revista Derecho del Estado, 153-181

Gongora Pimentel, G D, 'Amparo Ne İçindir?' (2009) 26 Anayasa Yargısı. 163-220

Göztepe, E, Anayasa Şikayeti (1. Bası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1998)

Gözübüyük, A Ş ve Tan, T, İdare Hukuku II İdari Yargılama Hukuku (8. Baskı Turhan Kitabevi 2016)

Gözübüyük, A Ş, Yönetsel Yargı (35. Bası Turhan Kitabevi 2016)

Guatemala 1986 tarih ve 1-86 sayılı Amparo Kanunu <https://www.mintrabajo.gob.gt/images/Documentacion/Leyes_Constitucionales/Ley_de_Amparo_Exhibicion_Personal_y_Constitucionalidad.pdf> 30 Ekim 2021 tarihinde erişildi

İnceoğlu, S, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Amerika Modelleri (1. Bası, On İki Levha Yayınları 2017)

Jiménez Santos, M, E, 'La Jurisdiccion Competente En Las Acciones De Amparo Contra La Administracion Publica' (2015) 3(1) Revista de Ciencias Juridicas, 29-37

Kanadoğlu, K, Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru (1. Baskı On İki Levha Yayınları 2015)

Kaplan, G, İdari Yargılama Hukuku (7. Baskı Ekin Yayınevi 2020)

Karahanoğulları, O, İdari Yargı İdarenin Hukuka Zorlanması (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme) (1. Baskı Yetkin Yayınları 2019)

Kasapoğlu Turhan, M, 'İvedi Yargılama Usulü' (2015) 3 Ankara Barosu Dergisi 185-219

Kayar, N, İdari Yargı Kuruluş ve İşleyiş (3. Baskı Ekin Yayınevi 2015)

Kolombiya 1991 tarih ve 2591 sayılı Koruma Kanunu <https://www.corteconstitucional.gov.co/lacorte/DECRETO%202591.php> 15 Kasım 2021 tarihinde erişildi

Lockward, A, Derecho Administrativo Legislacion, Doctrina Y Jurisprudencia (1. Bası Yazarın Kendi Yayını 2019)

Martinez, V, 'El Proceso de Amparo en Guatemala. Boletin Mexicano Derecho Comparado' (1998) 91 <https://revistas.juridicas.unam.mx/index.php/derecho-comparado/article/view/3533/4217> 15 Aralık 2021 tarihinde erişildi

Mejorada, C S, 'The Writ of Amparo Mexican Procedure to Protect Human Rights' (1946). 1 The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 107-111

Meksika 2 Nisan 2013 tarihli Amparo Kanunu <http://www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/abro/lamp/LAmp_abro_02abr13.pdf > 13 Aralık 2021 tarihinde erişildi

Negretto, G ve Couso, J, Constitution-Building Processes in Latin America International IDEA Discussion Paper 3/2018 (1. Bası, International Institute for Democracy and Electoral Asistance 2018)

Ortega Polanco, F A, Evolucion y Perspectivas Del Derecho Administrativo en La Republica Dominicana (1. Bası, Universidad De Salamancia, 2017) Yayımlanmamış Doktora Tezi

Özay, İ H, Gün Işığında Yönetim II Yargısal Koruma (2. Baskı On İki Levha Yayınları 2010) 254

Rivera Léon, M A, 'An Introduction to "Amparo" Theory: a Complex Mexican Constitutional Control Mechanism' (2020) 12(2) Krytyka Prawa, 190-208

Robles, A H, Aspectos Generales Del Derecho Administrativo Colombiano (1. Bası Grupo Editorial Ibanez 2012)

Rodriguez Huertas, O A, 'Derecho Administrativo Dominicano' in J. A. Moreno & M. K. Navarro Medal (Eds.), Derecho Administrativo México Centroamerica y Republica Dominicana, (Instituto de Estudio e Inestigacion Juridica, 2018) 429-464

Silva, L C, 'La Accion de Tutela en Colombia' (2011) 5(27) Revista Del Inestituto de Ciencias Juridicas de Puebla, 72-94

Torruco, J G, 'Constitutional Jurisdiction in Mexico' (2011) 49(2) Duquesne Law Review, 293-338

Tschentscher A ve Lehner C, The Latin American Model of Constitutional Jurisdiction: Amparo and Judicial Review (2013) <https://ssrn.com/abstract=2296004> 14 Şubat 2022 tarihinde erişildi

Ulusoy, A D, İdari Yargılama Hukuku (1. Baskı Yetkin Yayınları, 2020)

Uruguay 1988 tarih ve 16011 sayılı Amparo Davası Kanunu <https://www.impo.com.uy/bases/leyes/16011-1988> 11 Kasım 2021 tarihinde erişildi

Zabunoğlu, Y Z, İdare Hukuku (Cilt 2) (1. Baskı Yetkin Yayınları 2012)

Zagaris, B, 'The Amparo Process in Mexico' (1998) 6 U.S.- Mexico Law Journal, 61-69

Zamudio, H F, 'A Brief Introduction to The Mexican Writ of Amparo' (1979) 9(2) California Western International Law Journal, 306-348

Zamudio, H F, 'The Writ of Amparo in Latin America (1981) 13(3) Miami International Amnesty Law Review, 361-391